

פרק כד, פסוקים א'ד: כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא הן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו. ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר. ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה. לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה.

לפי פשוטו של מקרא משמע, ששלשת הפסוקים הראשונים הם ראשית המשפט, ודבר הכתוב על הגירושין כעל דבר ידוע ומפורסם. כנראה פורש הדבר בעל פה, שהרי כבר דבר הכתוב כמה פעמים בדין גרושה (ויקרא כא, ז; יד; כב, יג; במדבר ל, י), מ"מ פירש הכתוב בקצור גמץ פרטי הלכות גירושין במאמר צדדי. גם קנין אישות למדנו מכאן (*). נמצא שראשית המשפט כוללת את דיני חלות קידושין וגירושין.

כי יקח. קיחה זו היא הנקראת „אירוסין“, דהיינו שהאיש קונה את האשה בקנין אישות גמור עד שאינה רשאית לעזבו בלא גט, ולמדנו מ„כי יקח“ שקנין זה יכול לחול גם על ידי כסף, כמו כל סתם קנין שבתורה (ספרי; קידושין ב, א). — ובעלה. מלמד שהאשה נקנית בביאה, אלא שחכמים אסרו במרוצת הזמן לעשות כן, משום פריצות (קידושין יב, ב). קידושי שטר למדנו מהיקש „ויצאה... והיתה“ (פסוק ב), שכדרך שהגירושין חלים על ידי מסירת שטר, כך אפשר לקידושין לחול על ידי מסירת שטר (קידושין ה, א; ט, ב).

והיה אם וגו'. בגיטין צ, א נחלקו בית שמאי ובית הלל באיזה מקרה רשאי האיש לגרש את אשתו ובפירוש הכתוב (השוה גם ספרי). לדברי בית שמאי „ערות דבר“ הוא דבר ערוה, כלומר זנות, אבל בית הלל אומרים שכיון ש„דבר“ הוא פירוש ל„ערות“, רשאי לגרשה אם מצא בה

(*) שנינו בתחילת מסכת קידושין: „האשה נקנית בשלש דרכים בכסף בשטר

כל „דבר“ שהוא (וכן מצאנו למעלה כג. טו „ערות דבר“ שפירושו דבר מגונה). [ההלכה הזאת היתה ידועה גם ליוסף בן מתתיהו. קדמוניות ד. ה. לג; וגם לפילון. על החוקים 111, 30]. רבי עקיבא אומר אליבא דבית הלל. שיכול לגרשה כבר „אם לא תמצא חן בעיניך“. רבותינו יצאו מההנחה. שאם יש לאיש טינה בלב עד שמבקש לגרש את אשתו. מוטב שהזוג יפרה ולא נכריח אותם לחיות יחד. רק בימי רבינו גרשום מאור הגולה (במאך השביעית של האלף החמישי) תקנו כל רבני אשכנז וצרפת שאסור לגרש אשה בעל כרחו. ההכרח שהביא את הרבנים לתקן תקנה זאת אין לראות בו התקדמות כלל. כמו שהעיר רש"ר הירש בצדק (ב„ישורון“ שלו ב. י. השה גם דברי דון יצחק אברבנאל). — וכתב וגר. מכאן למדנו שיש פעולות מסוימות שבלעדיהן אין הגירושין חלים מן הדין. הבעל צריך לכתוב שטר גירושין (גט) ולתת אותו ליד האשה. — לה. הגט צריך להיות נכתב באופן מיוחד לשם האשה המתגרשת הזאת (לשמה). כמו כן צריך שיהא נכתב באופן מיוחד לשמו של המגרש. — ספר. בכל מקום פירושו מגילת קלף. אבל כאן קבלו רבותינו שיכול לכתוב על כל דבר. ופירוש תיבת „ספר“ הוא לשון ספירת דברים. כלומר צריך שהכתב יכלול דברים המספרים על הגירושין (גיטין כא. ב). — כריתות. מכאן למדנו שהגט צריך להיות באופן הכורת לגמרי בינו ובינה. ולא יהא בו שום דבר האוגדו. כגון תנאי הקושרה בקביעות (ספרי; גיטין שם). בתרגום יונתן איתא: „ויכתוב לה ספר תירוכין קדם בי דינא“. אבל אין ההלכה כן. כי אין הגט צריך בית דין. לכל היותר צריך בית הדין להשגיח שיהא נכתב כהלכה. לעומת זאת גיטין (וכן קידושין) צריכים עדים — לדברי רבי מאיר עדי חתימה ולדברי רבי אלעזר עדי מסירה. — ונתן בידיה. ידה לאו דווקא ידה ממש. ויכול לתת את הגט לרשותה (השוה תרגום יונתן) (*). — ושלחה.

(* יש לתמוה על דברי מדרש תנאים (שכמי הנראה מקורם ממכילתא לדברים): „ושלחה מביתו מה תלמוד לומר, והלא משיגיע גט לידה הרי היא מגורשת אף על פי שעדיין היא בביתו. ואם כן מה תלמוד לומר ושלחה מביתו, אלא שאם גירשה ולא הוציאה מביתו הרי הוא כמי שגירש החוזר וצריכה ממנו גט (שני). לכך נאמר ושלחה מביתו, הלכה זאת נמצאת גם ברמב"ם פרק א מהלכות גירושין. הלכה ה. המפרשים שם אומרים שלמד את ההלכה ממשנתנו בגיטין פא. א. אבל

צריך שיתן את הגט על מנת לשלחה (כלומר לשם גירושין) — (השה ספרי). למלת „ושלחה“ הסמיכו חכמים ז"ל את ההלכה שהאיש יכול לעשות שליח למסירת הגט וגם האשה יכולה לעשות שליח לקבלת הגט. על שאר הלכות קידושין וגירושין שנרמזו כאן ראה בפירושו של רש"י הירש.

ושנאה. לגבי הבעל השני כתבה התורה ביטוי יותר חריף משכתבה לגבי הראשון.

לא יוכל וגו'. כבר כתבו המפרשים (הרמב"ן, רבי עובדיה ספורנו, רש"י הירש) בטעמא דקרא, כדי למנוע שלא יחליפו את נשותיהן בהיתר, שהראשון יגרש את אשתו ותנשא לשני ואחרי זמן מה יחזור השני ויגרשה היא תחזור אל הראשון. על ידי שנישאה האשה לאחר, נטמאה (כלומר נאסרה) לגבי בעלה הראשון. כמו זו שזנתה תחתיו, ביבמות יא, ב נחלקו חכמים ורבי יוסי בן כיפר בשם רבי אלעזר בן עזריה. לדעת רבי יוסי בן כיפר אינה נאסרת על בעלה הראשון אלא אם כן נישאה לשני, אבל לא אם נתארסה לו בלבד, ולדבריו „אחרי אשר הוטמאה“ כוונתו אחרי אשר נבעלה, שאף על פי שהדבר מותר, הרי הוא מטמאה לגבי בעלה הראשון. אמנם רבי יוסי בן כיפר מודה, שאם זנתה לאחר גירושין ולא נישאה כלל אינה נאסרת על בעלה הראשון. שהרי נאמר „ויצאה... היתה לאיש אחר“, דמשמע נישואין ולא זנות (ספרי). הרי זה מתאים לטעמא דקרא הנזכר לעיל, שעיקר כוונת המקרא למנוע זנות בהיתר. אבל לדברי חכמים כיון שנתארסה לאיש אחר נאסרה על בעלה הראשון. לפי זה צריך ביאור מהו „אחרי אשר הוטמאה“. בספרי וביבמות יא, ב אמרו רבותינו, שהוא לרבות סוטה שנטמאה, זאת אומרת שאין האיש רשאי לחזור ולדור עם אשתו אחרי שנודע לו שזנתה תחתיו, ואף על פי שלא היתה לאיש אחר בדרך אישות מכל מקום היא אסורה לבעלה. אפשר אולי לומר לפי פשוטו של מקרא, שהכתוב מדבר גם במקרה שהאיש הראשון גירש את אשתו משום חשד זנות („ערות דבר“), וכיון שהיתה לאיש אחר נתברר שהחשד הזה היה מבוסס. לפי זה נשמע מן הפסוק בדרך אגב, שאין הבעל רשאי לקיים את אשתו אם נתברר שזנתה

בתלמוד שם וכן ברמב"ם עצמו טרקי מהלכות גירושין לא נמצאת הלכה זאת (אמנם השה הגהותיו של ר"צ דינר לגיטין שם), נראים הדברים שמקור דברי הרמב"ם היתה המכילתא.

תחתיו. אבל אם נפרש כן, לא היה משמע שכל גרושה שנתארסה אסורה לבעלה הראשון, אלא אם כן נפרש ש"אחרי אשר הוטמאה" הוא מאמר מוסגר, המנמק את המקרה המיוחד שלנו בנימוק נוסף, אך להחזיר גרושה בכל אופן שהוא הרי זו תועבה. רש"ר הירש מפרש, שהאשה נאסרה על בעלה הראשון על ידי קידושי השני. איסור זה נקרא טומאה (ויקרא יח, כ), והטומאה הזאת אינה נפקעת לעולם, ואפילו כאשר יתבטלו קידושיה השניים על ידי גירושין או על ידי מיתת הבעל השני. טעמא דקרא הוא למנוע את השימוש בקידושין ובגירושין לניאוף חילוף מכוון, על כן אוסרים אותה כבר הקידושין של השני, מפני שבזה מכוון הניאוף. — אבל נראה, כי אליבא דרבנן אין לומר שטעמא דקרא הוא כדי למנוע ניאוף בהיתר (שאם כן לא היתה נאסרת אלא לאחר נישואין), אלא הטעם הוא כמו שמשמע בירמיהו ג, א, שחילוף כזה (שנתגרשה מבעלה ונתקדשה לאחר וחזרה ונתגרשה מן השני וחזרה לראשון) הוא תועבת ה', כדי שלא תהא האשה דומה לסחורה העוברת מיד ליד. במעשה כזה היה נראה, כאילו אינו נושא אשה לשם מצוה, אלא על מנת למלא את תאותו, וכל גדרי המוסר ייהרסו. וזהו שמיסיים הכתוב: „ולא תחטיא את הארץ", וכן בירמיהו: „חנוף תחנף הארץ ההיא". — הוטמאה. מבנין התפעל, כמו „התפקדו" (במדבר א, מז), כלומר היא נתנה את עצמה להטמא על ידי אחרים. — ולא תחטיא את הארץ. בספרי אמרו: „להחזיר בית דין על כך", כלומר שימנעו דבר כזה בארץ. על חוקי האומות בענין זה השהו אצל קניג.

109 פסוק ה: **כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח.**

למעלה כ, ז נאמר, שהאיש אשר אירס אשה ולא לקחה, אף על פי שהיה חייב לצאת עם יוצאי הצבא, הרי בהגיעו לגבול הארץ היה רשאי לחזור לביתו. אבל הוא היה חייב לספק צרכי הצבא (השוה שם). לא כן הנשוי בשנה הראשונה, שאינו יוצא כלל וגם אינו מספק שום צרכים. — אשה חדשה. כלומר אשה שהיא חדשה לו, ואפילו אלמנה או גרושה, ולא בא הכתוב להוציא אלא את המחזיר גרושתו. בתרגום יונתן איתא: „אתחא

חדתא בתולתא, והוא נגד ההלכה. — ולא יעבור עליו לכל דבר. הרמב"ן מפרש, כי הנושא של „ולא יעבור“ הוא „איש“, כמו הנושא של „לא יצא“; „עליו“ מתייחס אל „צבא“, כלומר ולא יעבור על הצבא. זאת אומרת שהאיש לא יעבור בארץ למען צרכי הצבא, או לא יעבור אל מחנה הצבא; „לכל דבר“, כלומר לשום צורך, כגון לגייס אנשים, לספק מים ומזון. הפירוש המורגל הוא, ש„עליו“ מתייחס אל „איש“, ולפי זה לא נזכר הנושא של „ולא יעבור“, כלומר לא יעבור [שום עסק] עליו [על האיש בנוגע] לכל דבר. אבל פירוש הרמב"ן עיקר. אמנם גם מן המכילתא מוכח שפירשו „עליו“ על האיש, שהרי אמרו שם (מדרש תנאים 156): „עליו הוא דאין אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים“ (נראה ש„אחרים“ הם הנזכרים למעלה כ, ה הלאה). בתוספתא סוטה ז, כד שנו רבותינו שהוא פטור אף מ„פסי העיר“ (מסים עירוניים). הרמב"ם פרק ז מהלכות מלכים, הלכה י ויא, אומר עוד: „ולא שומר בחומה“. — נקי יהיה לביתו. בספרי ובסוטה מד, א למדו מכאן, שאף הבונה בית והנוטע כרם פטור בשנה הראשונה מכל דבר. נראה שדרשו כן, מפני שגם למעלה, כ, ה'ז הקיש הכתוב בית וכרם לאשה. יוסף בן מתתיהו כותב (קדמוניות ד, ח, מא) שהאיש בשנה הראשונה לנישואיו דינו כמי שאירס אשה ולא לקחה, וכן הוא אומר שהבונה בית וטרם דר בו שנה אחת פטור מן הצבא; דעתו לענין כרם היא, שאם בצר פירותיו פעם אחת הוא כבר חייב.

109 פ' ו: לא יחבול רחיים ורכב כי נפש הוא חובל.

נסמכה אזהרה זאת לכאן, כי כמו שהמצוה הקודמת היא שחסה התורה על צערם של ישראל, כך אזהרה זאת. השוה פירוש הראב"ע. — רחיים. בהרבה מקומות פירושו כל הטחנה, ונקראת לשון רבים על שם שתי האבנים. — רכב. היא האבן העליונה. — בפסוק זה צריכים אנו לומר ש„רחיים“ אינם אלא האבן התחתונה לבד. — כי נפש הוא חובל. מכאן למדו רבותינו בספרי ובבבא מציעא קטו, א, שאסור לחבול שום כלים שעושים בהם אוכל נפש. תמה מאד תרגום יונתן כאן, אשר מוסיף לפירוש הפשוט עוד פירוש שני, וזו לשונו: „ולא יהוי גבר אסר חתנין

וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למיפק מנהון הוא מחבל" (השוה גם תרגום ירושלמי). בתקופה העתיקה וגם בימי הביניים היו מכשפים אשר אמרו כי בכוחם לקשור קשר ידוע שעל ידו ימנע מהחתן להזדווג אל הכלה (בגרמנית קראו לפעולה זאת: „נעסטעל־קניפפען“ = קשירת שרוך). האומות הטילו עונשים גדולים על כך. לדברי תרגום יונתן יש מכאן אזהרה מיוחדת לפשע זה; השוה ספר חרדים לרבי אלעזר אזכרי (פרק ה, סימן מב) המפרש בזה את סמיכות האזהרה הזאת אל המצוה שלפניה.

109 פ' י: כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל
והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך.

אזהרה זאת נאמרה כבר בשמות כא, טז. שם פירש הכתוב „ונמצא בידו“, כלומר שיכניסנו לרשותו של גנב (סנהדרין פה, ב). כאן הוסיף הכתוב לפרש „והתעמר בו“, דהיינו שישתמש בו בתור עבד. נסמכה אזהרה זאת לאזהרה שלפניה, ששם נאמר „כי נפש הוא חובל“ וכאן נאמר „גונב נפש“.

109 פ' י: השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות
ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתים תשמרו
לעשות. זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך
בצאתכם ממצרים.

מכאן למדו רבותינו במסכת מכות כב, א (וכן הוא בתרגום יונתן) אזהרה לקוצץ בהרתו. כלומר הבשר בו נמצא סימן הטומאה של צרעת. יתכן שזהו הטעם שהאתנחתא נטעמה בתיבת „ולעשות“ ועל ידי זה נחלק רישא דקרא מ„ככל וגו“, כלומר לא בא הכתוב להזהירנו רק לשמור את מצוות הכהנים בצרעת, אלא גם שלא לעשות שום דבר שיכול להביא לידי שגגת־הוראה של הכהנים. — ככל אשר יורו... כאשר צויתים. הטומאה והטהרה של הצרעת תלויות כדיבורו של הכהן, אבל על הכהנים להורות כדין („כאשר צויתים“). על כן, אם הכהן אינו בקי בהלכות נגעים,

צריך לעמוד על ידו חכם מישראל לראות את הנגע וללמד את הכהן לומר
טמא או טהור (נגעים פרק ג, משנה א, וספרא, הובא בר"ש שם).

זכור וגו'. פירש הרמב"ן (על פי ראייה מהספרא ריש בחוקותי)
שזאת היא מצות עשה, כמו „זכור... עמלק" (כה, יז), כדי שנשמור עצמנו
מלדבר לשון הרע, על ידי שנזכור איך נענשה מרים בנגע צרעת, מפני
שדברה לשון הרע על אחיה, השה במדבר יב, א הלאה. בתרגום יונתן
איתא: „הו זהירין דלא למחשד חד בחבריה". אמנם בספרא שנינו (וכן
אמרו במכילתא במדרש תנאים): „שתהא שונה בפיך", משמע שמצהה היא
לקרוא פרשה זאת כמו פרשת עמלק. — בצאתכם וגו'. השה את
פירושו למעלה כג, ה. — הרשב"ם מפרש, כי בא הכתוב להזהיר שלא נחוס
על כבוד בשר דם שנצטרע, ואפילו מלך, כגון עזויהו, צריך לשמוע את
מצות הכהנים ובדד ישב מחוץ למחנה מושבו. על כן מזכיר הכתוב מה
שעשה הקדוש ברוך הוא למרים, אף על פי שהיתה נביאה ואחותו של משה
רבינו, מכל מקום כיון שהקדוש ברוך הוא העניש אותה בצרעת נסגרה
מחוץ למחנה שבעת ימים, ואף על פי שאירע הדבר בדרך, והעם לא היה
יכול לנסוע עד האסף מרים, היו צריכים לקיים דיני צרעת כהלכתן.

פסוקים י"א: כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבוא
אל ביתו לעבוב עבוטו. בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה
נרשה בו יוציא אליך את העבוב החוצה.

נשה בו... פירושו להיות תובע חוב ממי שהוא. — משאת מאומה.
כולל גם שאר תביעות שזקפן עליו במלוה (ספרי ובבא מציעא קטו, א). —
לא תבוא וגו'. במכילתא דרבי שמעון לשמות כב, כה (הובאה בבבא
מציעא ק"ג, ב) לא נאסרה הכניסה לבית אלא לבעל החוב, אבל שליח בית
דין רשאי להכנס וליטול משכון, לעומת זאת, בברייתא דספרי כאן (הובאה
גם כן בבבא מציעא שם) אמרו, שאף שליח בית דין אינו רשאי להכנס
לבית, אלא צריך להמתין בחוץ עד שהנתבע יוציא מעצמו את המשכון
החוצה, התובע עצמו אסור לו למשכן בכוח אפילו מחוץ לבית (לדעת
התוספות אינו אסור אלא מדרבנן); ולשליח בית דין הדבר מותר (יוסף

בן מתתיהו, קדמוניות ד, ה, כו, איגנו מדייק). כמו כן רשאי שליה בית: דין להכנס לביתו של הלוה, כדי למשכנו לשם פרעון החוב (השוה: -הכתב והקבלה").

הפסוקים יב"ג: **ואם איש עני הוא לא תשכב בעכומו. השב תשיב לו את העכום כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך.**

השוה את המצוה בשמות כב, כה. — עני. כל הצריך למשכון לעתים ידועות נקרא עני, ואפילו הוא עשיר, כמו שאמרו רבותינו בספרי. — כבוא השמש. ההלכה היא שפרשה זאת מדברת בכסות לילה, ואילו בשמות בכסות יום הכתוב מדבר (השוה את פירושונו שם). בבא מציעא קיד, ב. — ולך תהיה צדקה. (השוה למעלה ה' כה). מכאן למדו רבותינו שבעל חוב קונה משכון במדת מה (שברעות מד, א). אגב, הלכה היא שאסור לתובע ליקח במשכון כל רכושו של נתבע, אלא משיירין לו את ההכרחי לפרנסתו: מזון, כסות, כלי בית וכלי אומנות (בבא מציעא קד, א).

הפסוקים יד"ט: **לא תעשוק שכיר עני ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך. ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא.**

אזהרה זאת נאמרה גם בויקרא יט, יג. שם לא אמר הכתוב „עני ואביון“.. ונלמד מכך, כי אין הבדל באיסור עושק בין עני לעשיר, אלא שהקדוש ברוך הוא ממהר לקבל צעקתו של עני ולהפרע מעושקו. בספרי מנו רבותינו חמשה לאוין שהעושק שכר שכיר עובר עליהם, אם השכיר תובע את שכרו. — מגרך. זה גר צדק. — אשר בארצך. לרבות גר תושב. עוד דרשו מכאן בתלמוד שכר בהמה וכלים (השוה בבא מציעא קיא, ב). — ולא תבוא עליו השמש. בשכיר לילה הכתוב מדבר. אזהרת „לא תלין“ נאמרה בשכיר יום. השוה בבא מציעא קי, ב. — נושא את נפשו.

הוא נושא את רצונו אליו, כלומר הוא מתאוה לכך (ירמיהו מד, יד). בספרי פירשו רבותינו, שהוא עוסק בעבודות מסוכנות ומסכן את נפשו בשביל שכרו. — והיה בכך חטא. משפט מקביל למשפט הקודם. כלומר כדי שלא יקרא עליך אל ה', וכדי שלא יהיה בכך חטא. וכן אמרו בספרי: „היה בכך חטא מכל מקום“, כלומר אף אם אינו קורא אל ה'.

109 קטן : לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על

אבות איש בחטאו יומתו.

נחלקו בזה רבי ישמעאל ורבי עקיבא. דברי רבי ישמעאל (השנה ירושלמי פרק ג דסנהדרין דף כא, עמוד ג) הובאו במכילתא (מדרש תנאים 159) וזו לשונו: „לא יומתו אבות על בנים למה נאמר, לפי שהוא אומר פוקד עון אבות על בנים שומע אני אף מחוייבי מיתות בית דין כן, תלמוד לומר לא יומתו אבות על בנים“. זאת אומרת, שיש הבדל בין דין שמים לדיני אדם. ואת הטעם הסביר הר"ן בחידושו לסנהדרין כו, ב, שרק הקדוש ברוך הוא ידע אם הבנים אוחזין מעשה אבותיהן בידיהן, על כן הוא פוקד עון אבות על בנים, אבל בני אדם אינם יכולים לדעת זאת, ועל כן צריכים לתלות שמא אינם אוחזין מעשה אבותיהן בידיהם.

פירוש אחר במכילתא על „פוקד עון אבות“ זו לשונו: „בזמן שהן בפרק אבותיהן“, כלומר בנים קטנים, שאינם נענשים עצמם ואבותיהם הם הנענשים במיתתם. נמצינו למדים מכאן, שבנים קטנים מתים בידי שמים בעון אבותיהם (השנה שבת לב, ב). וזהו פירוש „פוקד עון אבות על בנים“. לעומת זאת אצל הגדולים יש לייחס הכלל „איש בחטאו יומתו“ אף כלפי עוגשי שמים, גם במלכים ב יד, ו פורש הפסוק שלפנינו באותו מובן. כפי הנראה היה הפשע הזה, להרוג בנים בעון אבות, נפוץ ביותר בין המלכים, שבשעה שהרגו את האבות חששו מפני נקמת הבנים ועל כן הרגו גם את הבנים ולפעמים אף משפחות שלימות. על כן בא הכתוב לספר בשבחו של אמציהו הצדיק, שקיים את דברי התורה אף בדבר זה.

אבל רבי עקיבא סובר, שאילו לא בא הכתוב לומר אלא שהוזהרו בית דין שלא להמית את הבנים בעון אבותיהם, לא היה הכתוב צריך לומר אלא „איש בחטאו יומתו“ ולא יותר. על כן לדבריו יש ללמוד מפסוק זה גם את

ההלכה שלא יומתו אבות בעדות בנים, ובכלל — שקרובים פסולים לעדות, בין לזכות בין לחובה. דרגות הקורבה נחשבות בתלמוד מראש המשפחה המשותף ואילך. בנו נקרא „ראשון“, נכדו נקרא „שני“, נינו נקרא „שלישי“ וכן הלאה. זאת אומרת שבני אחים, שדרגת קרבתם נחשבת מאבי אביהם המשותף, נקראים „שני בשני“; דוד וכן אחיו נקראים „שני בראשון“; דוד רבא עם נכד אחיו נקראים „שלישי בראשון“. אבל האב ובנו נחשבים „ראשון בראשון“; אבי האב ונכדו נחשבים „שני בראשון“ וכן הלאה. להלכה קיימא לן, שראשון בראשון, שני בראשון ושני בשני פסולים לעדות, אבל שני בשלישי כשרים להעיד. יש קרובים שנחלקו בהם אם הם כשרים אם לא, השהו את פירושי למשנה סנהדרין פרק ג, משנה ד, וחושן משפט לג. רבי ישמעאל לומד פסול קרובים לעדות ממקרא אחר (ירושלמי סנהדרין פרק ג דף כא, עמוד סג). בנוגע לעדים על פי דין תורה השהו מאמרו של ר' גפתלי הירש בישרון של רש"ר הירש כרך יב. בתרגום יונתן צירף את שני הפירושים ביחד.

פסוקים יז: לא תפה משפט גר יתום ולא תחבול בגר אלמנה, וזכרת כי עבד היית כמצרים ויפדך ה' אלקיך משם על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה.

הוצרך הכתוב להזהיר ביותר על בני אדם נדכאים אלה, שלא לעשות להם עול ולנהוג בהם בעדינות. בספרי אמרו, שהמטה דינו של גר עובר משום שני לאוין. — גר יתום, מתרגום אונקלוס ויונתן נראה שפירושו כמו „גר ויתום“, וכן נראה מדברי הספרי הנזכרים. בספרי ובתרגום יונתן הוסיפו עוד: „ואלמנה“, וכן בתרגום השבעים. נראה שיצא להם כן מתוך סיפא דקרא, כי ייחסו את רישא דקרא גם על אלמנה דסיפא. — ולא תחבול, בתרגום יונתן איתא טעמא דקרא, מפני שנצטוונו בפסוק יג להשיב את העבוס בכל ערב וערב, ועל ידי זה עלולים להשיא את האלמנה שם רע בשכינותיה. זאת היא דעתו של רבי שמעון (במכילתא: רבי ישמעאל) המדקדק מתוך כך שמותר לחבול בגד אלמנה עשירה, שהרי אין צריכים להשיב לה את העבוס בערב (כבא מציעא קטו, א). בנוגע למחלוקת אי דרשינן טעמא דקרא, השהו באריכות דבריו של רש"ר הירש. יש מן הפוסקים האומרים שאלמנה לאו דווקא, והוא הדין גרושה וכל אשה העומדת בפני

עצמה (במפרשים לחושן משפט סימן צו). יש אומרים שגם שאר כלי אלמנה אסור למשכנם (השה „הכתב הקבלה“).

פסוק יט: כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה
לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנה יהיה למען יברכך
ח' אלקיך בכל מעשה ידיך.

דיני שכחה שנתבארו במשנה פאה פרק ו ופרק ז. למדנו אותם מן הכתוב בספרי כאן. השה שם.

פסוקים כ—כב: כי תחכום זיתך לא תפאר אחרריך
לגר ליתום ולא למנה יהיה. כי תבצור כרמך לא תעולל
אחרריך לגר ליתום ולא למנה יהיה. וזכרת כי עבד היית
כארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה.

לא תפאר. משורש „פארה“, ענף. כלומר לא תחפש בענפים. כמו שנצטוונו לשייר פאת השדה (ויקרא יט, ט). כך נצטוונו לשייר קצת מהזיתים בין הענפים. בתלמוד אמרו: שלא תסול תפארתו. דהיינו הפירות הגדלים בראשו (חולין קלא, א). בערך אותו הדבר, השה רש"י. אונקלוס תרגם: „לא תפלי“, כמו לא תבער. — לא תעולל. את הענבים הקטנים, שלא נגמרו לגמרי, נתחייבנו לשייר לעניים. השה את פירושנו הארוך לויקרא יט, י. — אחרריך. נאמר שתי פעמים. ולמדו מכאן בספרי שדין שכחה נהג אף באילן. נראה שתיבה זאת מציינת את העוללות ואת הפיאה גם כן כדבר שהוא מאחרריך. דהיינו בתור שכחה. — וזכרת וגו'. נימוק זה מתייחס אל כל מתנות העניים, השה טו, טו.

(ה) מצוות שונות לקיום סדרי החברה האנושית.
ומצוות סיום למחות זכר עמלק
(פרק כה).

נצטוונו להלקות לפעמים את הרשע במספר מסויים של מכות (כה, א—ג). בתור דוגמא נסמכה האזהרה שלא לחסום פי השור בדישו (פסוק ד). אם מת אחד מן האחים בלא בנים מצוה על אחי המת לייבם את אלמנתו

ולירש נכסיו, ואם אינו רוצה בכך הוא חייב להצהיר על כך בספרהסיא בבית דין ולוותר על זכותו על ידי חליצת הנעל בבית דין (ה—י). אשה המביישת איש זר ברבים גענשת (יא"ב). הוזהרנו שלא להחזיק ברשותנו ושלא להשתמש במשקלות או מדות מזוייפים (יג—טז). נצטוונו לזכור מעשיר הרעים של עמלק, ולמחות את זכרו של עם זה (יז—יט).

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il